

TALABALARNING TAFAKKUR SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHDA ADABIY KONSEPSIYALARNING ROLI

Mamashoyev Umid Ulug'bek o'g'li

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM assistent o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada talabalarning tafakkur salohiyatini rivojlantirishda adabiy konsepsiyalarning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif badiiy asarlar orqali talabalarda mantiqiy, tanqidiy, ijodiy va reflektiv tafakkurni shakllantirish jarayonini yoritadi. Shuningdek, adabiy konsepsiyalar asosida o'qitishning psixologik, pedagogik va lingvistik jihatlari ochib berilib, bu yondashuvning talabalarning emotsional-intellektual rivojiga va kommunikativ kompetensiyasiga ta'siri asoslab beriladi. Maqolada zamonaviy ta'lim texnologiyalari va interaktiv metodlarning o'rni ham alohida ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: tafakkur salohiyati, adabiy konsepsiya, tanqidiy fikrlash, ijodiy tafakkur, refleksiya, badiiy matn, pedagogika, psixologiya, kommunikativ kompetensiya, interaktiv metodlar.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль литературных концепций в развитии мыслительного потенциала студентов. Автор анализирует влияние художественных произведений на формирование логического, критического, творческого и рефлексивного мышления. Также раскрываются психолого-педагогические и лингвистические аспекты обучения на основе литературных концепций, обосновывается их влияние на эмоционально-интеллектуальное развитие и коммуникативную компетентность обучающихся. Особое внимание уделяется использованию современных образовательных технологий и интерактивных методов.

Ключевые слова: мыслительный потенциал, литературная концепция, критическое мышление, творческое мышление, рефлексия, художественный текст, педагогика, психология, коммуникативная компетенция, интерактивные методы.

Annotation. This article examines the role of literary concepts in developing students' cognitive potential. The author analyzes how literary texts contribute to the formation of logical, critical, creative, and reflective thinking. The psychological, pedagogical, and linguistic aspects of teaching based on literary concepts are explored, along with their impact on students' emotional-intellectual development and communicative competence. Special attention is given to the use of modern educational technologies and interactive methods in the learning process.

Keywords: cognitive potential, literary concepts, critical thinking, creative thinking, reflection, literary text, pedagogy, psychology, communicative competence, interactive methods.

Kirish.

Talabalarning tafakkur salohiyatini rivojlantirish bugungi zamonaviy ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, globallashuv, axborot oqimining keskin ortishi va intellektual raqobatning kuchayishi sharoitida talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammolarni hal etish va ijodiy yondashuv asosida qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, adabiy konsepsiyalar talabalarning tafakkur salohiyatini shakllantirishda va rivojlantirishda muhim vositalardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Adabiyot nafaqat estetik zavq bag'ishlaydi, balki inson tafakkurini boyitadi, uning dunyoqarashini kengaytiradi va murakkab hayotiy vaziyatlarni anglashga yordam beradi.

Adabiy konsepsiyalar deganda muayyan badiiy asarlarda ifodalangan g'oyalar, obrazlar tizimi, falsafiy qarashlar, ijtimoiy munosabatlar va inson ruhiyatining aks etishi tushuniladi. Ushbu konsepsiyalar orqali talaba nafaqat matni o'qiydi, balki undagi yashirin ma'nolarni anglashga, muallif pozitsiyasini tushunishga va o'z fikrini shakllantirishga harakat qiladi. Bu jarayon esa tafakkurning faollashuviga olib keladi. Adabiy asarlar ko'pincha ko'p qatlamli ma'nolarga ega bo'lib, ularni tushunish uchun talaba analiz, sintez, taqqoslash va umumlashtirish kabi mantiqiy operatsiyalarni amalga oshiradi. Shu jihatdan adabiy

konsepsiyalar tafakkur faoliyatining barcha bosqichlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Talabalarning tafakkur salohiyatini rivojlantirishda adabiyotning roli, avvalo, uning kognitiv imkoniyatlari bilan bog'liq. Badiiy matnni o'qish jarayonida talaba tasavvur qiladi, voqealarni ongida jonlantiradi va qahramonlarning ruhiy holatini his etadi. Bu esa uning obrazli tafakkurini rivojlantiradi. Shu bilan birga, matnni tahlil qilish orqali mantiqiy tafakkur ham shakllanadi. Masalan, syujet rivojini kuzatish, sabab-oqibat bog'liqligini aniqlash va voqealar orasidagi aloqalarni tushunish orqali talaba analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa uning umumiy intellektual darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiy konsepsiyalar, shuningdek, talabalarda tanqidiy tafakkurni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tanqidiy tafakkur – bu ma'lumotlarni tahlil qilish, ularni baholash va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatidir. Badiiy asarlarni o'rganish jarayonida talaba muallif fikriga ko'r-ko'rona ergashmaydi, balki uni tahlil qiladi, o'z nuqtai nazarini shakllantiradi va dalillar asosida himoya qiladi. Bu jarayon esa uning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, turli davr va madaniyatga oid asarlarni solishtirish orqali talaba turli nuqtai nazarlarni anglashga o'rganadi, bu esa uning tafakkurini yanada boyitadi.

Adabiy konsepsiyalar asosida o'qitish metodikasi talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Badiiy matnlar ko'pincha ochiq yakunlarga ega bo'ladi yoki turli talqinlarga imkon beradi. Bu esa talabani mustaqil ravishda yangi g'oyalar ishlab chiqishga undaydi. Masalan, asarning davomiy variantini yozish, qahramonlar harakatiga alternativ yechim taklif qilish yoki voqealarni boshqa nuqtai nazardan yoritish kabi topshiriqlar talabaning kreativ fikrlashini faollashtiradi. Shu orqali u nafaqat mavjud bilimlarni o'zlashtiradi, balki yangi bilimlar yaratish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Adabiy konsepsiyalar talabalarning emotsional-intellektual rivojiga ham ta'sir ko'rsatadi. Badiiy asarlar orqali talaba insoniy his-tuyg'ularni, ruhiy kechinmalarni chuqurroq anglaydi. Bu esa uning empatiya qobiliyatini oshiradi. Empatiya esa ijtimoiy tafakkurning muhim komponenti hisoblanadi. Talaba boshqa

insonlarning fikr va hissiyotlarini tushunishga o'rganadi, bu esa uning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi. Shu bilan birga, emotsional tajriba tafakkur jarayonini boyitadi va bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Talabalarning tafakkur salohiyatini rivojlantirishda adabiy konsepsiyalarni qo'llash o'qituvchidan ham yuqori darajadagi pedagogik mahoratni talab etadi. O'qituvchi badiiy asarlarni to'g'ri tanlay olishi, ularni talabalarning yosh va bilim darajasiga moslashtirishi hamda samarali metodlar orqali taqdim eta olishi zarur. Interaktiv metodlar, muhokamalar, debatlar, rolli o'yinlar va loyiha ishlari orqali adabiy konsepsiyalarni o'rganish jarayoni yanada samarali bo'ladi. Bu metodlar talabaning faolligini oshiradi va uni o'quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari ham adabiy konsepsiyalar asosida tafakkurni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Elektron kitoblar, audiokitoblar, film va sahnalashtirilgan asarlar orqali talaba matnni turli shakllarda qabul qiladi. Bu esa multimodal o'rganishni ta'minlaydi. Natijada, talaba ma'lumotni nafaqat o'qish orqali, balki eshitish va ko'rish orqali ham o'zlashtiradi. Bu esa tafakkur jarayonini faollashtiradi va bilimlarni mustahkamlaydi.

Adabiy konsepsiyalar asosida o'qitish talabalarning ijtimoiy va madaniy tafakkurini ham rivojlantiradi. Badiiy asarlar orqali turli xalqlarning madaniyati, an'analari va qadriyatlari bilan tanishish imkoniyati yaratiladi. Bu esa talabaning dunyoqarashini kengaytiradi va uni global fikrlovchi shaxs sifatida shakllantiradi. Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasining rivojlanishi esa zamonaviy jamiyatda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, adabiy konsepsiyalar asosida o'qitish talabalarda reflektiv tafakkurni shakllantiradi. Refleksiya – bu o'z fikr va harakatlarini tahlil qilish qobiliyatidir. Badiiy asarlarni o'rganish jarayonida talaba o'z qarashlarini qayta ko'rib chiqadi, yangi bilimlar asosida o'z fikrini o'zgartiradi yoki mustahkamlaydi. Bu esa uning intellektual moslashuvchanligini oshiradi.

Adabiy konsepsiyalar talabalarning nutq tafakkurini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Matnlarni o'qish, tahlil qilish va muhokama qilish orqali talaba

o'z fikrini aniq va ravon ifodalashni o'rganadi. Bu esa uning kommunikativ kompetensiyasini oshiradi. Ayniqsa, yozma va og'zaki nutqni rivojlantirishda badiiy matnlar katta ahamiyatga ega.

Talabalarning tafakkur salohiyatini rivojlantirishda adabiy konsepsiyalarni qo'llash ularning mustaqil o'rganish ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Talaba mustaqil ravishda matn o'qiydi, tahlil qiladi va xulosa chiqaradi. Bu esa uning o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatini oshiradi. Mustaqil ta'lim esa zamonaviy ta'lim tizimining asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, adabiy konsepsiyalar talabalarning tafakkur salohiyatini rivojlantirishda ko'p qirrali va samarali vosita hisoblanadi. Ular orqali talabalarda mantiqiy, tanqidiy, ijodiy va reflektiv tafakkur shakllanadi, emotsional-intellektual rivoj ta'minlanadi va kommunikativ kompetensiya rivojlanadi. Zamonaviy ta'lim tizimida adabiy konsepsiyalar asosida o'qitish metodikasini keng joriy etish talabalarning intellektual salohiyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ushbu yondashuvni chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish har bir pedagogning asosiy vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Umid Ulug'bek o'g, M. (2026). XORIJIY ASARLARDA KONSEPSIYAVIY METAFORALARNI TALABALARGA O'RGATISH STRATEGIYALARI. *Modern education and development*, 44(3), 144-149.
2. Umid Ulug'bek o'g, M. (2026). KONSEPSIYAVIY TAFAKKUR VA TIL KOMPETENSIYASI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNI O'QITISHDA QO'LLASH. *Modern education and development*, 44(3), 150-155.
3. Umid Ulug'bek o'g, M. (2026). ADABIY ASARLAR ASOSIDA KONTEKSTUAL O'QITISH: NAZARIYA VA AMALIYOT. *Modern education and development*, 44(3), 156-161.
4. Umid Ulug'bek o'g, M. (2026). XORIJIY VA MILLIY ASARLAR ORQALI MADANIYATLARARO KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH. *Modern education and development*, 44(3), 162-167.

5. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025). MAUGHAM IJODIDA INSONIY FOJIA MANZARASI. In International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices (pp. 152-159).
6. Abdumannonovna, A. D. (2022). German as the language of science: problems and perspectives. World Bulletin of Social Sciences, 7, 22-24.
7. Yakubov, I., & Niyazova, M. (2023). «ЁШ ВЕРТЕРНИНГ ИЗТИРОБЛАРИ» РОМАНИДА СЕНТИМЕНТАЛ, ПРАГМАТИК ВА РАЦИОНАЛ КАЙФИЯТЛАР МУНОСАБАТИ. In Conferences (Vol. 1, No. 1).
8. Jumanazarovna, N. M. (2025). SENTIMENTAL QAHRAMON OBRAZI: GYOTE VA UNING ZAMONDOSHLARI IJODIDA. Modern education and development, 40(6), 109-113.
9. Xalilovna, S. N. (2026). INGLIZ VA O 'ZBEK TILLARIDA RANG BILDIRUVCHI SO 'ZLARNING MADANIYATGA XOS MAZMUNLARI. Modern education and development, 45(2), 332-337.
10. Xalilovna, S. N. (2026). INGLIZ VA O 'ZBEK TILLARIDA MUOMALA MADANIYATI VA NUTQ AKTLARI. Modern education and development, 44(3), 291-296.